

Reuzenbalsemien
in de Millinger-
waard.

Exoten vroeg verwijderen, anders is het zinloos

Het landelijk uitbannen van uitheemse soorten nadat ze een plaag zijn geworden is verspilde moeite. Het vroeg verwijderen van exoten kort na hun vestiging is in Nederland echter nog steeds controversieel. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat emoties de discussie vertroebelen. Een nuchtere kijk op de zaak is noodzakelijk om beleid en beheer effectiever te maken.

— Gerard Oostermijer (Instituut voor Biodiversiteit en Ecosysteem Dynamica, Universiteit van Amsterdam)

> Voorbeelden uit de hele wereld leren ons dat door de mens bedoeld of onbedoeld geïntroduceerde exoten voor enorme problemen kunnen zorgen. Dat komt vooral doordat ze in hun nieuwe leefgebied geen natuurlijke vijanden hebben. De problemen bestaan niet alleen bestaan uit soms enorme effecten op de biodiversiteit, zoals

het uitsterven van zeldzame inheemse soorten. Exoten hebben soms ook verstrekkende sociaal-maatschappelijke gevolgen. Zo hebben we in waterrijk Nederland veel last van 'ontsnapte' uitheemse vijverplanten, zoals watercrassula, grote waternavel en waterteunisbloem. Deze soorten kunnen zich zonder vijanden ongebreideld vermeerderen, en verstoppen complete watergangen. Vanwege de noodzakelijke doorstroming moeten de waterschappen ze wel verwijderen, want anders werkt onze gecompliceerde waterhuishouding niet meer. Dit verwijderen kost jaarlijks miljoenen. De totale kosten voor heel Nederland voor de bestrijding van alleen al de grote waternavel worden geschat op 2 tot 4 miljoen euro per jaar, en in 2007 werden de totale kosten voor bestrijding van invasieve exoten geraamd op 1,2 miljard euro in Nederland, en op 12 miljard voor alle EU-lidstaten samen. Ook in natuurterreinen veroorzaken deze soorten grote problemen. Watercrassula overgroeit inheemse leefgemeenschappen in vennen die we net met veel geld en moeite ecologisch hersteld hadden. Momenteel houdt het damhert in de Amsterdamse Waterleidingduinen de gemoederen bezig. Onderzoek door verschillende soortenorganisaties (zie artikel Vakblad 122) heeft duidelijk aangetoond dat de graasdruk

van de enorme populatie nadelige effecten heeft op de biodiversiteit. De bloemenrijkdom is afgenomen, waardoor ook het aantal soorten insecten aan het afnemen is. De reeds bedreigde duinparelmoervlinder kan bijvoorbeeld alleen nog nectar bemachtigen op uitgerasterde ligusterstruiken, want alleen die hebben nog bloeiwijzen. Toch is er flinke maatschappelijke weerstand, van onder meer de Partij voor de Dieren, Dierenbescherming en Faunabescherming, tegen het voorstel om de damhertenpopulatie door afschot in te perken en in toom te houden. Die uit zich o.m. in een petitie die door meer dan 17.000 mensen werd ondertekend, en verschillende rechtszaken die tegen het besluit zijn aangespannen. De tegenstanders gebruiken grotendeels emotionele, niet wetenschappelijk onderbouwde argumenten, waarbij de waarde van damherten tegen die van planten, vlinders of hagedissen wordt afgezet.

Gebagatelliseerd

Dit brengt ons meteen bij de kern van het probleem: het moment waarop exoten doorgaans bestreden worden. Dat hangt stevast samen met het moment waarop we denken er zeker van te zijn dat een soort zich ongebreideld uitbreidt en daardoor ecologische of economische schade ver-

oorzaakt. In de beginperiode, wanneer een soort zich geleidelijk en haast onmerkbaar uitbreidt, worden de toekomstige problemen bijna altijd gebagatelliseerd. Dat is des te meer het geval wanneer het een mooie of aibare soort betreft. Laten we wel wezen: reuzenberenklauw, reuzenbalsemien, Japanse duizendknoop, watercrassula en Canadese guldenroede zijn fraaie plantensoorten om te zien, en damhert, wasbeer, nijlgans en halsbandparkiet prachtige dieren. Juist in het beginstadium van een eventuele invasie wil nog niemand actie ondernemen omdat het nog niet nodig lijkt. Maar het is wel het beste moment voor een snelle, effectieve bestrijding! Net zoals kleine, geïsoleerde populaties van bedreigde zeldzame soorten zijn de populaties van exoten namelijk kwetsbaarder in het beginstadium van hun vestiging. In dit beginstadium is er nog weinig genetische diversiteit binnen de nog kleine populaties en daardoor hebben ze een laag aanpassingsvermogen. Er zijn weinig geschikte partners voorhanden en door inteelt hebben ze last van groeistormissen en lage fertiliteit.

Vrijwilligers

Veel beleidsmakers, beheerders en onderzoekers richten zich momenteel vooral op het inschatten van de kans dat een nieuwkomer invasief wordt en zich tot een plaag ontwikkelt. In allerlei beleidsdocumenten wordt de plaagkans van exoten meestal ingeschat op basis van een combinatie van (buitenlandse) onderzoeksgegevens, de waargenomen uitbreiding van de soort en 'expert knowledge'. De vraag is echter of de plaagkans wel goed voorspelbaar is. In de praktijk is het onderzoekers nog nooit gelukt om gemeenschappelijke eigenschappen te vinden die exoten tot een plaag maken. In feite blijkt elke soort zich tot een plaag te kunnen ontwikkelen. Daarom bestaat voor de strategie die uitgaat van het voorzorgsbeginsel, waarbij elke door de mens geïntroduceerde nieuwkomer meteen na ontdekking wordt verwijderd, in de praktijk geen economisch en ecologisch verantwoord alternatief. In Nederland hebben we hiervoor al een uitstekend 'early warning system'. Vele waarnemers, vooral vrijwilligers, speuren ons land immers voortdurend af naar nieuwe en bijzondere soorten. Op de website waarneming.nl waren op het moment van schrijven maar liefst 37 miljoen waarnemingen van planten en dieren geregistreerd, elk voorzien van exacte vindplaatsgegevens. Hierdoor worden ook de nieuwe, nog niet voor ons land bekende en dus per definitie niet-inheemse soorten al kort na vestiging gevonden. Als de locatie van

deze soorten bekend is, is het een relatief kleine moeite om die individuen meteen te verwijderen.

Emoties

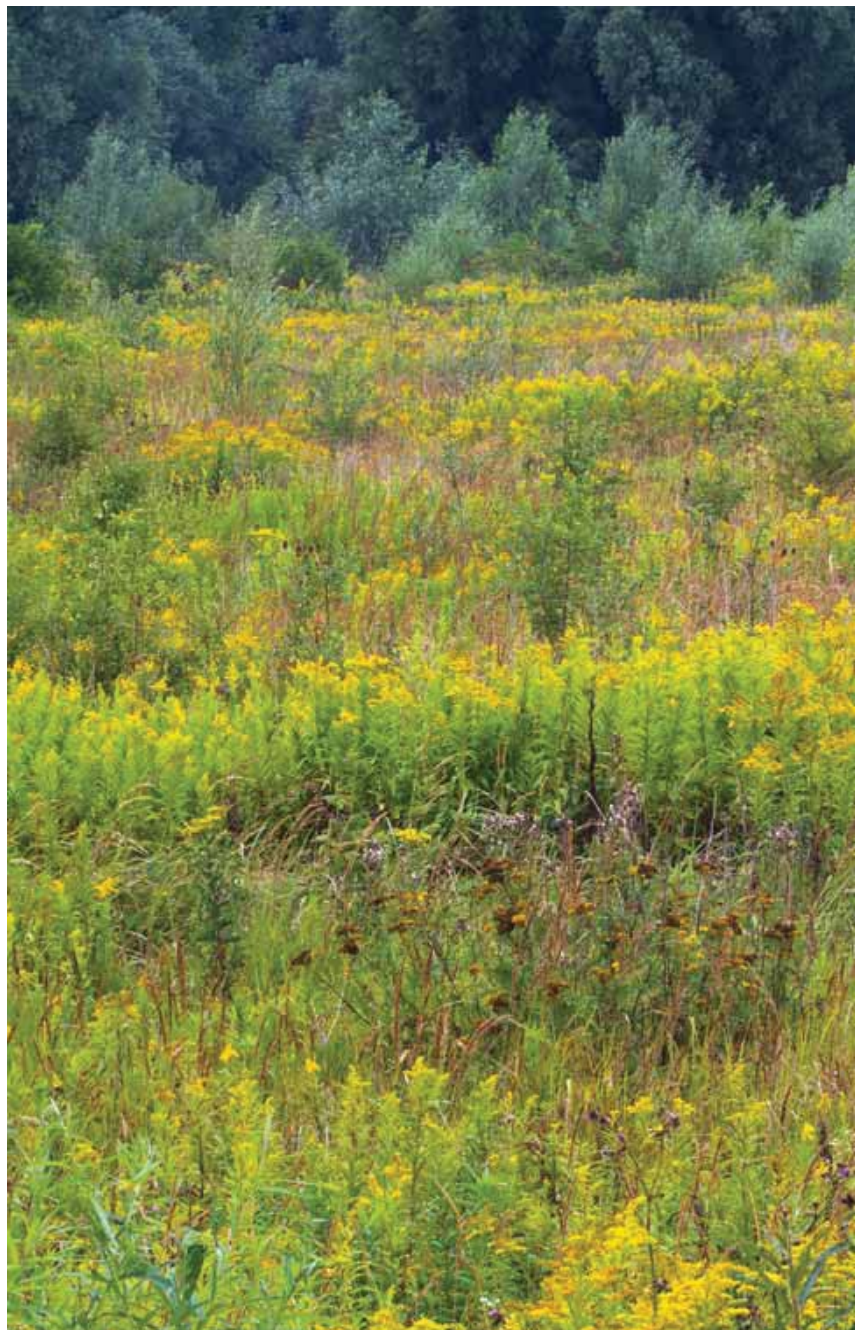
Deze benadering zal ongetwijfeld een stroom van verontwaardigde reacties doen oplaaien, want de link met allochtonen, etnische zuivering en discriminatie is in deze context al snel gelegd. Deze emoties zijn zeer begrijpelijk, want er is immers niets mis met de soorten of individuen op zich. Zij kunnen er niets aan doen dat ze hierheen zijn gebracht. Maar als ze zich zonder natuurlijke vijanden snel kunnen uitbreiden kunnen ze een hoop schade veroorzaken, zowel aan de biodiversiteit als socio-economisch. We moeten ons terdege realiseren dat emotionele bezwaren een effectief natuurgebeleid en -beheer in de weg kunnen staan en enorm veel gemeenschapsgeld kunnen kosten. Er zijn talloze voorbeelden van enorme problemen door het te laat verwijderen van plaagsoorten als Amerikaanse vogelkers, damhert

en rimpelroos in de duinen, reuzenbereklauw en reuzenbalsemien in parken en natuurgebieden. Als er inmiddels teveel individuen en populaties zijn, zullen er altijd zaadbronnen of dieren aan de verwijderingsacties ontsnappen, die al snel weer tot een terugkeer van hetzelfde probleem leiden. Het heeft bijvoorbeeld geen zin om rimpelroos met miljoenen euro's (EU-)subsidie uit de duinen weg te halen terwijl er in de naburige zeedorpen nog plantsoenen vol rimpelroos staan die duizenden rozenbottels met zaden staan te produceren. Die zaden worden gretig door trekvogels gegeten en vervolgens net zo snel weer over het aangrenzende duingebied verspreid.

Kliflamsoor

Moeten we voor een effectief beleid en beheer dan alle exoten meteen weghalen? Nee, we kunnen een belangrijk onderscheid maken op grond van herkomst. Door de klimaatverandering verschuiven de verspreidingsgebieden van vele

Canadese
Guldentoede
in de
Millingerwaard.

Zuid-Europese soorten naar het noorden, zodat er veel nieuwe migranten ons land binnenkomen. Met name wanneer soorten op natuurlijke wijze ons land koloniseren is er niets aan de hand, en ze hoeven ook niet als exoot beschouwd te worden. Een mooi voorbeeld is de kliflamsoor uit Noord-Spanje en de Britse eilanden. Deze soort heeft zich in 2014 op een kwelder in Ameland gevestigd en is waarschijnlijk als zaad met een trekvogel meegekomen. Een dergelijke populatie afkomstig uit naburige landen kunnen we rustig laten staan en zich ook in Nederland laten uitbreiden. De kans dat zo'n soort invasief wordt is ook kleiner, omdat de ecologische afstand geringer is. Natuurlijke vijanden zijn hier eerder aanwezig of hebben minder evolutionaire aanpassingen nodig om over te stappen. De Trosalant uit de Himalaya is hier echter sinds 2005 verwilderd, waarschijnlijk door opslag uit in een wegberm gedumpt tuinafval. Deze soort breidt zich sindsdien snel over ons land uit (Fig. 1). In 2005 werd

nog maar 1 plant op 1 locatie waargenomen en in 2015 al 264 planten op 18 locaties! Dit wijst op een exponentiële uitbreiding van zowel individuen als locaties. De Trosalant komt van zó ver dat hij in Nederland zeer waarschijnlijk geen natuurlijke vijanden heeft. Het is dus verstandig om deze exoot zo snel mogelijk te verwijderen, nu het nog om een overzichtelijk aantal populaties en planten gaat. Er is bij mijn weten echter nog geen enkele maatregel tegen verdere uitbreiding van deze soort genomen.

Extra brandnetelsoort

De algemene richtlijn is dus: niet door de mens geïntroduceerde soorten uit omliggende landen kunnen we laten staan, terwijl we soorten die door de mens van ver weg (een ander continent) hierheen zijn gebracht beter meteen kunnen verwijderen. Een tussengroep wordt gevormd door soorten die vanuit Oost- of Zuid-Europa door de mens worden binnengebracht. De Zuidelijke

brandnetel is zich vanuit geïmporteerde kuipen met olijfbomen in de Amsterdamse Pijp aan het vestigen en uitbreiden, en slaat op steeds meer plaatsen tussen stoeptegels op. Of zo'n extra brandnetelsoort zich door bijvoorbeeld minder vraat door inheemse insecten makkelijker uitbreidt en in de toekomst een probleem zal worden, is moeilijk in te schatten. Bovendien zal het een kwestie van tijd zijn totdat deze Zuid-Europese soort ons land op eigen kracht bereikt. Het is echter nu nog een koud kunstje om deze populatie te verwijderen. Je kunt je dus afvragen of je daarmee moet wachten totdat de soort eventueel lastig wordt, want dan is het eigenlijk al te laat...

Damhert

We moeten ons realiseren dat we met vele exoten, zoals damhert, nijlgans, reuzenbereklaauw of halsbandparkiet, niet of nauwelijks problemen hadden gehad wanneer we de eerste individuen meteen hadden verwijderd of hun uitbreiding meteen binnen de perken hadden gehouden, zoals met het damhert in de Kennemerduinen is gedaan. Het voelt ook anders om enkele individuen te verwijderen dan enkele duizenden, zeker wanneer je je in het laatstgenoemde geval realiseert dat het eigenlijk te laat is, en dus mogelijk voor niets. We kunnen beter accepteren dat we de reeds gevestigde invasieve soorten zelfs met de meest drastische methoden niet meer wegstrijken. Alle acties om die aan te pakken kunnen hooguit lokaal en tijdelijk de ecologische schade beperken of herstellen. Uiteindelijk burgeren zulke soorten in, en neemt de invasiviteit weer af door evolutie van nieuwe aanpassingen in de leefgemeenschap. Dat kan echter een lange tijd duren, waarin de reeds sterk onder druk staande inheemse biota weer een belangrijke klap moet zien te verwerken.

Proactieve aanpak

De hier voorgestelde proactieve aanpak op basis van het voorzorgsbeginsel is misschien wel hard, maar – in tegenstelling tot het huidige, vaak nogal halfslachtige beleid – wél duidelijk, effectief en zinvol. In feite is het de enige effectieve manier om toekomstige problemen met uitheemse soorten te voorkomen. Met relatief weinig moeite en middelen kunnen we, met hulp van de waarnemers, negatieve effecten op natuur en maatschappij grotendeels voorkomen. Daarvoor is het belangrijk dat beslissingen met kennis van zaken en van de emoties die spelen tijdig worden genomen en consequent worden uitgevoerd.<

j.g.boostermeijer@uva.nl

